

Miejsce do życia – nowa dzielnica Messestadt Riem w Monachium

A Livable Place: Messestadt Riem – a New District of Munich

Streszczenie

Dzielnica Messestadt Riem w Monachium jest modelowym przykładem współczesnych konsekwentnych działań planistycznych i inwestycyjnych, zmierzających do uzyskania wysokiej jakości zrównoważonego środowiska życia w harmonii z naturą i zrównoważonego środowiska społecznego.

Abstract

The district of Messestadt Riem in Munich is a model example of contemporary consistent planning and investing actions which aim at creating a high-quality sustainable living environment in harmony with nature and a sustainable social environment.

Słowa kluczowe: środowisko mieszkaniowe, rozwój zrównoważony, jakość życia.

Keywords: housing environment, sustainable development, the quality of life.

Nowa dzielnica Messestadt Riem w Monachium powstała we wschodniej części miasta, w odległości 7–11 kilometrów od jego centrum, na terenach dawnego lotniska Riem Airport, skąd ostatni samolot odleciał 17 maja 1992 roku. Plan urbanistyczny dzielnicy został opracowany zgodnie z zasadami „Agendy 21”¹ – jako koncepcja zrównoważonego środowiska życia w harmonii z naturą i zrównoważonego środowiska społecznego. Główną ideą koncepcji nowej dzielnicy w mieście była integracja podstawowych funkcji – zamieszkiwania, pracy i wypoczynku. Założenie to opiera się na dobrej dostępności obszaru za pomocą transportu publicznego, stworzeniu szerokiej oferty miejsc pracy w pobliżu miejsca zamieszkania, zapewnieniu niezbędnych usług związanych z pracą i zamieszkiwaniem oraz możliwości korzystania z urządzeń i terenów do wypoczynku i rekreacji². W centrum dzielnicy zostały zlokalizowane dwie stacje metra U2 i U7 w odstępnie około 1000 m, zapewniające piesze dojście do wszystkich elementów struktury tego zespołu w izochronie 500 m. Dzielnica jest obsługiwana dodatkowo przez pięć linii autobusowych, dających dogodny dojazd do miejsc pracy, zabudowy mieszkaniowej, szkół i strefy rekreacyjnej. System publicznych ciągów pieszych i ścieżek rowerowych pozwala mieszkańcom na dotarcie pieszo lub rowerem do pracy, na zakupy do centrum handlowego, kościołów i innych budynków publicz-

Messestadt Riem – a new district of Munich – was implemented in the eastern part of the city, in the distance of seven-eleven kilometres from its centre, on the grounds of the former Riem Airport. The last plane took off from here on May 17, 1992. The urban plan of this district was prepared in accordance with the rules of “Agenda 21”¹ as a concept of a sustainable living environment in harmony with nature and a sustainable social environment. The main idea of the concept of this new district in the city was the integration of its basic functions – residence, work and relaxation. This assumption is based upon the good approachability of this area by means of public transport, the creation of a broad offer of workplaces in the vicinity of places of residence, the guarantee of indispensable services related to work and residence as well as the possibilities of using recreational facilities and areas². Two underground stations (U2 and U7) are located in the district centre in the distance of around 1,000 metres from each other. They facilitate pedestrian access to all the elements of the structure of this complex in a 500-metre isochrone. The district is serviced by five bus lines which give convenient approach to workplaces, residential buildings, schools and the recreational zone. The system of public pedestrian sequences and bicycle paths enables the inhabitants to get to work, the shopping centre, churches, other public

nych, szkół i strefy rekreacyjnej Riemer Park bez konieczności korzystania z samochodów. Takie rozwiązanie pozwala na ograniczenie uciążliwości komunikacyjnych i zmniejszenie zanieczyszczeń powietrza. We wschodniej części obszaru, w sąsiedztwie stacji metra zlokalizowany został także strategiczny parking dla 1134 samochodów osobowych i 15 autobusów, w częściowo zagłębionym budynku z zielonym dachem, z sanitariatami, podstawowymi usługami i kawiarniami, pozwalający na zatrzymanie ruchu na obrzeżach miasta i ograniczenie ruchu pojazdów indywidualnych w Monachium. Podróżni pozostawiający tu swoje samochody mogą sprawnym transportem publicznym dotrzeć do centrum lub w dowolny punkt miasta. Na obszarze 560 ha powstała dzielnica, oferująca miejsca pracy oraz mieszkania dla stałych mieszkańców, obiekty publiczne, komercyjne i strefę wypoczynku i rekreacji:

- w północno-wschodniej części terenu powstała strefa wystawowo-targowa – Centrum Wystawowe New Munich Trade Fair, jeden z największych w Niemczech zespołów targowych, otwarty w 1998 roku, połączony z Centrum Kongresowym (około 90 ha terenu)³;
 - po zachodniej stronie centralnej części publicznej strefy łączącej go z Centrum Wystawowym i Centrum Handlowym oraz dzielnica mieszkaniowa – w znacznym stopniu zaawansowano realizację Centrum Biurowo-Biznesowego Gewerbegebiet Technologiepark Messestadt West i Nordwest (około 40 ha terenu);
 - w centralnej części obszaru usytuowane zostało Centrum Handlowe Riem Arcaden – trzecie co do wielkości centrum handlowe w Monachium, otwarte w 2004 roku; 46 500 m² powierzchni handlowej i 30 000 m² powierzchni biurowej; 2600 miejsc parkingowych w parkingu podziemnym i dwóch garażach wielopiętrowych; multikino, restauracje, kawiarnie, hotel z 250 pokojami, 62 apartamenty eksponowane na południe w stronę wewnętrznej strefy publicznej dzielnicy mieszkaniowej⁴;
 - zabudowa mieszkaniowa dla 16 000 mieszkańców z licznymi obiektami programu towarzyszącego zabudowie mieszkaniowej, realizowana w czterech etapach w latach 2004–2012 (na obszarze około 96 ha)⁵;
 - od wschodu, południa i zachodu powstał Riemer Park, oddany do publicznego użytkowania w 2006 roku, otaczający dzielnicę strefą zieloną o powierzchni 200 ha⁶;
 - w północno-zachodniej części Riemer Park usytuowany został obszerny nowy cmentarz Riemer – 13 ha terenu⁷;
- Centrum Wystawiennicze New Munich Trade Fair wraz z Centrum Kongresowym, Centrum Handlowym Riem Arcaden oraz usytuowane w tej strefie biura, a także obiekty publiczne, szkoły, przedszkola i żłobki w strefie zabudowy mieszkaniowej tworzą łącznie bogatą ofertę miejsc pracy – dla 13 800 pracowników (do 2013 roku), dedykowaną głównie mieszkańcom dzielnicy. Centrum Wystawiennicze, Centrum Biurowo-Biznesowe i Centrum Handlowe otaczają atrakcyjną wewnętrzną otwartą przestrzeń publiczną z dwoma dużymi zbiornikami wodnymi, zielonymi skwerami i placem usytuowanym przy wejściu do Riem Arcaden i zachodniej stacji metra. Wielofunkcyjne Centrum Handlowe przecięte pasażami przechodzącymi z tej strefy (z Willy-Brandt-Platz na Platz der Menschenrechte) w stronę zespołów mieszkaniowych i położonego na południu Riemer Park oddzie-

buildings, schools and the recreational zone of Riemer Park on foot or by bike without a necessity of using cars. Such a solution makes it possible to limit the nuisances of transport as well as air pollution. The eastern part of this area in the vicinity of the underground stations also has a strategic car park for 1,134 passenger cars and 15 buses. It is located in a partly deepened building with a green roof, lavatories, basic services and cafes which makes it possible to intercept traffic on the city outskirts and restrict the movement of individual vehicles in Munich. Those who leave their cars here can use the efficient public transport in order to reach the centre or any given place in the city. The district on the area of 560 ha offers places of work and residence to its permanent residents, public and commercial objects as well as the recreational zone:

- an exhibition and fair trade zone – the New Munich Trade Fair Exhibition Centre: one of Germany’s largest complexes of this kind opened in 1998 and combined with the Congress Centre (around 90 ha) – was implemented in the northeastern part of this area³;
- the implementation of the Office and Business Centre Gewerbegebiet Technologiepark Messestadt West & Nordwest (around 40 ha) proceeds at full speed on the west side of the central part of the public zone connecting it with the Exhibition Centre, the Trade Centre and the residential district;
- the central part of this area can boast of the Riem Arcaden Trade Centre – the third biggest shopping centre in Munich which opened in 2004; commercial area: 46,500 m², office area: 30,000 m²; 2,600 parking spaces in an underground car park and two multilevel garages; a cineplex, restaurants, cafes, a hotel with 250 rooms, 62 apartments exposed southwardly to the internal public zone of the residential district⁴;
- residential buildings for 16,000 people with a number of objects within the accompanying programme, implemented at four stages in the years 2004-2012 (around 96 ha)⁵;
- Riemer Park – implemented in 2006, surrounding the district with its green zone (200 ha) – extends in the east, the south and the west⁶;
- the new extensive Riemer Cemetery (13 ha) is situated in the northwestern part of Riemer Park⁷.

The New Munich Trade Fair Exhibition Centre with the Congress Centre, the Riem Arcade Trade Centre, the offices situated in this zone as well as the public objects, schools, kindergartens and crèches in the residential zone jointly create a rich offer of workplaces for 13,800 people (till 2013) meant mainly for the district dwellers. The Exhibition Centre, the Office and Business Centre and the Trade Centre surround an attractive internal open public space with two large water reservoirs, greens and a square situated at the entrance to Riem Arcaden and the west underground station. The multifunctional Trade Centre, intersected by passageways running from this zone (from Willy-Brandt-Platz to Platz der Menschenrechte) towards the residential complexes and Riemer Park in the south, separates the area meant for the housing zone from areas meant for workplaces and the nuisances of the transport terminus serving the entire district (Paul-Henri-Spaak-Straße with two safe junctions situated in the

la obszar przeznaczony na strefę zamieszkania od terenów przeznaczonych na miejsca pracy oraz uciążliwości obsługującej całą dzielnicę pętli komunikacyjnej (Paul-Henri-Spaak-Straße połączona dwoma bezkolizyjnymi węzłami usytuowanymi w odległości 1 km do drogi szybkiej nr 94 Töginger Straße oraz trzy wewnętrzne odcinki pętli: Olaf-Palme-Straße, Willy-Brandt-Allee i De-Gaspen-Bogen). Komunikacja kołowa wewnątrz strefy mieszkaniowej oparta jest na systemie dróg dojazdowych, tworzących siatkę (200 x 200 m) lokalnych pętli i sięgaczy (100 m) z dopuszczeniem przejazdów przez wewnętrzne „zielone korytarze” dla pojazdów uprzywilejowanych i autobusów (transportu publicznego). Sieć publicznych ciągów pieszych i ścieżek rowerowych tworzy sprawny system ekologicznej komunikacji wewnętrznej, łączącej wszystkie elementy programu funkcjonalnego dzielnicy.

Strefa zamieszkiwania realizowana była w czterech etapach w latach 2004–2012. Sześć zespołów zabudowy mieszkaniowej trzydo pięciokondygnacyjnej (o wymiarach 200–250 m x 400 m) rozdzielonych jest „zielonymi korytarzami” łączącymi budynki mieszkalne ze strefą centrum na północy i Riemer Park na południu. Najszerszy z nich, usytuowany na osi wspomnianych publicznych placów (Willy-Brandt-Platz oraz Platz der Menschenrechte) otwiera rozległą, 100-metrowej szerokości łąkę, atrakcyjne widoki na zarysy ukazujących się w oddali szczytów Alp. Stanowiąca istotny składnik wysokiego standardu jakości środowiska zamieszkania zieleni to 17 m² publicznych terenów zielonych na 1 mieszkańca oraz 15 m² na 1 mieszkańca zieleni prywatnej i wspólnie użytkowanej zieleni półpublicznej wewnątrz zespołów zabudowy, łączących się systemem otwarcia i „ścieżek zielonych” z publicznymi „zielonymi korytarzami”. Towarzyszy im przemyślany system atrakcyjnych terenowych urządzeń do gier i zabaw dzieci z różnych grup wiekowych, tworzący sieć „taśmy gry” łączącą mieszkania z Riemer Park. W całej dzielnicy pomimo dużej intensywności zabudowy odczuwa się silne nasycenie zielenią, w tym w związanej bezpośrednio z Riemer Park zabudową mieszkaniową, co wynika z idei zrównoważonego rozwoju tej części miasta.

Strefa mieszkaniowa wyposażona jest w bogatą infrastrukturę urządzeń i funkcji towarzyszących, zapewniających dogodną dostępność do niezbędnych do życia elementów programu usługowego. Po wschodniej stronie na obrzeżu strefy mieszkaniowej, w bezpośrednim kontakcie z terenami otwartymi Riemer Park usytuowane są szkoły: szkoła zawodowa (nieruchomości, bankowości, prawa) i miejska szkoła specjalna. Pomiędzy strefą zabudowy mieszkaniowej i parkiem usytuowane zostały trzy szkoły podstawowe i gimnazjalne⁸ – tereny rekreacyjne i sportowe szkół otwierają się w stronę zieleni parku.

W wewnętrznych zielonych dziedzińcach zespołów zabudowy mieszkaniowej oraz na styku z parkiem po stronie południowej usytuowano 17 żłobków i przedszkoli. Dzięki takiej lokalizacji zapewniono komfort i bezpieczeństwo, bezpośrednie powiązanie z miejscem zamieszkania oraz terenami zieleni i rekreacji.

Społeczną infrastrukturę dla mieszkańców tworzą dodatkowo takie obiekty jak: Centrum Rodzin, Centrum Opieki, Centrum Wsparcia, Centrum Dzieci i Młodzieży⁹, Centrum Usługowe dla Osób Starszych, Dom Kultury. Oryginalnym rozwiązaniem, coraz częściej spotykanym w nowych zespołach urbanistycznych niemieckich miast, jest tu ekumeniczny zespół obiektów sakralnych Pfarrkirche St. Florian (2004)¹⁰.

distance of one kilometre from expressway no. 94 Töginger Straße and three internal stretches of the terminus: Olof-Palme-Straße, Willy-Brandt-Straße and De-Gaspen-Bogen). Vehicular transport within the residential zone is based upon a system of access roads which form a network (200x200 m) of local loops and perpend (100 m) with allowed passing through the internal “green corridors” for privileged vehicles and buses (public transport). The network of public pedestrian sequences and bicycle paths forms an efficient system of ecological internal transport connecting all the elements of the functional programme for this district.

The housing zone was implemented at four stages in the years 2004-2012. Six complexes of three-five-storey residential buildings (200-250 m x 400 m) are separated by means of “green corridors” which connect residential buildings with the central zone in the north and Riemer Park in the south. The widest corridor, situated on the axis of the abovementioned public squares (Willy-Brandt-Platz and Platz der Menschenrechte), opens attractive views of the outlines of Alpine peaks in the distance with a 100-metre-wide meadow. The greenery, which makes a significant component of this high-quality housing environment, is 17 m² of green public areas per inhabitant and 15 m² of private and commonly used semipublic greenery within complexes of buildings, connected by a system of openings and “green paths” with public “green corridors”, per inhabitant. They include a well-thought-out system of attractive playgrounds for children from various age groups which form a “game belt” connecting places of residence with Riemer Park. In spite of the high intensity of development, the entire district, including residential buildings bound with Riemer Park, is filled with greenery which results from the idea of the sustainable development of this part of the city.

The housing zone is equipped with the rich infrastructure of additional facilities and functions which guarantee convenient access to the indispensable elements of the service programme. Two schools – a vocational school (real estate, banking, law) and a municipal special school – are situated on the east side on the edge of the housing zone in direct contact with the open areas of Riemer Park. Three elementary and middle schools⁸ are located between the housing zone and the park – their recreational and sports grounds open towards the park greenery.

Seventeen crèches and kindergartens are situated in the internal green courtyards within the complexes of residential buildings and at the meeting point with the park in the south. Owing to such a location, comfort, safety and a direct connection with the places of residence as well as the green and recreational areas are guaranteed.

Additional social infrastructure for the inhabitants is formed by such objects as the Family Centre, the Care Centre, the Support Centre, the Centre for Children and Adolescents⁹, the Service Centre for Elderly People or the Community Centre. The ecumenical complex of sacral objects

Ekumeniczne Centrum Kościelne składa się z dwóch segmentów: nieco większego katolickiego kościoła z kaplicą, zaplecza parafialnego, mieszkań dla księży i katolickiego przedszkola oraz protestanckiej kaplicy z zapleczem parafialnym i mieszkaniami dla księży.

Struktura społeczna strefy zamieszkania jest także wynikiem zrównoważonego projektowania. Opiera się o system „Mix Monachium” polegający na przemieszaniu mieszkańców o zróżnicowanym statusie społecznym i ekonomicznym. Mieszkania subsydiowane w 100%, mieszkania spółdzielcze subsydiowane częściowo i mieszkania oferowane na wolnym rynku (własnościowe) stanowią każde po 1/3 struktury mieszkaniowej i są usytuowane we wszystkich zespołach zabudowy. Mieszkańcami stanowią również struktura mieszkań – dla rodzin z dziećmi, dla osób samotnych i dla osób starszych.

Wszystkie budynki w ramach idei zrównoważonego rozwoju zostały zaprojektowane tak, aby zapewnić wysoką efektywność energetyczną. Wprowadzono rozwiązania pozwalające na pozyskiwanie energii odnawialnej – m.in. dachy budynków targowych to jedna z największych na świecie powierzchni ogniw fotowoltaicznych usytuowanych na dachach budynków. Większość dachów budynków usługowych i mieszkalnych to dachy zielone. Woda opadowa ze wszystkich dachów zbierana jest do specjalnych zbiorników i wykorzystywana ponownie do celów komunalnych i nawadniania terenów zielonych. Nowa dzielnica mieszkaniowa Messestadt Riem to koncepcja tworzenia zrównoważonego zespołu urbanistycznego o czytelnym, silnym powiązaniu miejsc pracy i zamieszkiwania ze

Pfarrkirche St. Florian (2004)¹⁰ makes an original solution which is sometimes applied in new urban complexes across the German cities. The Ecumenical Church Complex consists of two segments: a slightly bigger Catholic church with a chapel, parish backup facilities, flats for the priests and a Catholic kindergarten; a Protestant chapel with parish backup facilities and flats for the priests.

The social structure of the housing zone is an effect of sustainable design, too. It is based upon the “Munich Mix” system which consists in mixing residents with various social and economic statuses. Flats subsidized in 100%, partly subsidized cooperative flats and owner-occupied flats offered on the free market, each making one third of the housing structure, are situated in all the complexes of buildings. The structure of the flats is mixed as well – they are meant for families with children, for singles and for elderly people.

All the buildings were designed in accordance with the idea of sustainable development so as to guarantee high energy efficiency. Solutions making it possible to gain renewable energy were introduced here – for instance, the roofs of the trade fair buildings rank among the world’s largest surfaces with photovoltaic cells installed on the top. Most service and residential buildings have green roofs. All the rainwater is collected in special containers and reused for communal purposes and for irrigation.

The new residential district of Messestadt Riem is a concept of creating a sustainable urban complex with a legible, strong connection of places of work and residence with the recreational zone – with nature – by means of spatial, functional and

il. 1. Monachium, Messestadt Riem – Riem Arcaden: widok od strony południowej na główną osiedlową przestrzeń publiczną / Munich, Messestadt Riem – Riem Arcaden: view of the main housing estate public space from the south

strefą wypoczynku i rekreacji – z naturą, poprzez rozwiązania przestrzenne, funkcjonalne i kompozycyjne. Humanistyczna skala zabudowy i definiowanej przez nią przestrzeni, bogaty program urządzeń i obiektów infrastruktury społecznej i usługowej, dogodnie powiązanej z zespołami i budynkami mieszkalnymi, nasycenie strefy mieszkaniowej zielenią – w istotnym stopniu decyduje o uzyskaniu wysokiej jakości środowiska zamieszkania. Ograniczenie ruchu pojazdów indywidualnych na terenie dzielnicy na rzecz ruchu pieszego i rowerowego wewnątrz zespołu i transportu publicznego w kontaktach z miastem sprzyja utrwalaniu się pożądanego zachowań. Te rozwiązania w połączeniu z proekologicznymi działaniami na rzecz pozyskiwania i ochrony energii pozwalają na ograniczenie stopnia niekorzystnego oddziaływania inwestycji na środowisko. Zrównoważona struktura społeczna, dbałość o wygodę i komfort życia wszystkich mieszkańców, szczególna troska o potrzeby rodzin i dzieci pozwala stwierdzić, że Messestadt Riem to przyjazna przestrzeń – **miejsce do życia**.

PRZYPISY:

¹ <http://www.agenda21.waw.pl> „Agenda 21 to program działań, który został zaprezentowany i przyjęty w czerwcu 1992 roku na największej konferencji w historii Narodów Zjednoczonych, poświęconej problemom środowiska i rozwoju (United Nations Conference on Environment and Development, UNCD). Kulminacyjną częścią Konferencji był tzw. Szczyt Ziemi który... doprowadził do przyjęcia... dokumentów końcowych... (m.in.) Deklaracja z Rio i Agenda 21”... „Deklaracji z Rio – ... zasady określające prawa i obowiązki państw w ich dążeniu do trwałego rozwoju ludzkości i zapewnieniu jej dobrych warunków życia. Sygnatariusze Deklaracji – w tym także Polska – stwierdzają, że jedyną drogą osiągnięcia długotrwałego wzrostu gospodarczego jest zachowanie i ochrona zasobów przyrody...”. Agenda 21 zawiera podstawowe zalecenia dotyczące ochrony i kształtowania środowiska życia człowieka, zwracając uwagę na szereg jego uwarunkowań społecznych i ekonomicznych oraz ochronę zasobów naturalnych, a także racjonalne gospodarowanie nimi w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju”.

² <http://www.plan4-21.com> Ocena zrównoważonego rozwoju miasta targowego Riem.

„Rozwój dzielnicy Messestadt Riem położonej na terenie byłego lotniska monachijskiego od początku było dokładnie zaplanowanym, wyróżnionym przez wiele międzynarodowych i krajowych gremiów dziełem planistycznym. Do wyróżnień za całościową koncepcję Messestadt Riem należy np. nagroda uzyskana na 17. międzynarodowej konferencji „Making Cities Livable” (Freiburg 1995) lub na światowej konferencji osadnictwa Habitat II (Stambuł 1996) za wyjątkową jakość w dziedzinie wolnej przestrzeni, sąsiedztwa i wielokompleksowości”.

³ Architekci: PGM – Monachium, Hous Jakob – Monachium.

⁴ Architekci: Lützw 7, Berlin; Nordspange; Allmann-Sattler-Wappner, Monachium.

⁵ Architekci: Reiner – Weber – Hammer; Valentien + Valentien and Bilingier.

⁶ Riemer Park zaprojektował francuski architekt krajobrazu Gilles Vexlard w 1995.

⁷ Architekci krajobrazu: Axel i Ursula Lhor Hohrein; projekty budynków architekt: Stephan Köppel.

⁸ Architekci: Mahler, Gunster, Lisa – Stuttgart; architekci krajobrazu: Stötzer + Neher, Sindelfingen, Teutsch + Partner, Monachium.

⁹ Budynek usytuowany na styku Riemer Park i zabudowy mieszkaniowej, otwarty na tereny rekreacji składa się z trzech stref – dla dzieci, młodzieży i części wielofunkcyjnej z kawiarnią i medioteką; architekt: Schneider – Schumacher, Frankfurt; architekt krajobrazu: Pismo Prechter, Stuttgart.

¹⁰ Architekt: Florian Nagler, Monachium; architekt krajobrazu: Real Green, Monachium; zobacz także kościół ekumeniczny pw. św. Marii Magdaleny we Freiburgu (2002–2004) – Gyurkovich J., *Architektura sakralna – współczesne tendencje w kościołach zachodnim / Sacral Architecture – Contemporary Tendences in Western Church*, [w:] *Przestrzeń i Forma '12*, Szczecin 2009, s. 171–184.

compositional links. The human scale of the buildings and the space they define, a rich programme of the facilities and objects of social and service infrastructure conveniently connected with residential complexes and buildings, the housing zone filled with greenery – all these determine the high quality of this housing environment to a considerable extent. The limited traffic of individual vehicles across this district for the sake of pedestrian and cycling movement within the complex as well as public transport in contacts with the city helps to solidify desirable attitudes and behaviours. Such solutions combined with some ecological actions for energy gaining and saving make it possible to restrict the degree of an unfavourable impact of investments on the environment. A sustainable social structure, attention to all the residents' comfort of living, special concern for the needs of families and children enable us to affirm that Messestadt Riem is a friendly space – **a livable place**.

ENDNOTES:

¹ <http://www.agenda21.waw.pl> „Agenda 21 is a programme of actions presented and accepted in June 1992 at the biggest conference in the history of the UN – United Nations Conference on Environment and Development (UNCD). Its culminating part was the so-called Earth Peak which... led to the acceptance of... the final documents... (e.g.) the Rio Declaration and Agenda 21” – “The Rio Declaration... the principles defining the countries' rights and duties in their pursuit of the constant development of mankind and the guarantee of good living conditions. The signatories, including Poland, claim that the only way of achieving long-lasting economic growth is the preservation and protection of natural resources”. “Agenda 21 includes elementary recommendations concerning the protection and formation of man's living environment and draws attention to a series of its social and economic conditions, the protection and rational exploitation of natural resources for the sake of durable and sustainable development”.

² <http://www.plan4-21.com> Assessment of the sustainable development of the fair trade town of Riem.

“The development of the district of Messestadt Riem situated on the grounds of the former airport in Munich was a carefully planned work awarded by numerous international and German assemblies. The honourable mentions for the holistic concept of Messestadt Riem include an award at the 17th international conference “Making Cities Livable” (Freiburg 1995) and at the world conference on settlement Habitat II (Istanbul 1996) for outstanding quality in the domain of free space, neighbourly relations and metropolitan character”.

³ Architects: PGM – Munich, Hous Jakob – Munich.

⁴ Architects: Lützw 7, Berlin; Nordspange; Allmann-Sattler-Wappner, Munich.

⁵ Architects: Reiner – Weber – Hammer; Valentien + Valentien and Bilingier.

⁶ Riemer Park was designed by the French landscape architect Gilles Vexlard in 1995.

⁷ Landscape architects: Axel and Ursula Lhor Hohrein; buildings designed by Arch. Stephan Köppel.

⁸ Architects: Mahler, Gunster, Lisa – Stuttgart; Landscape architects: Stötzer + Neher, Sindelfingen, Teutsch + Partner, Munich.

⁹ This building, situated at the meeting point of Riemer Park and the residential buildings, open to the recreational areas, consists of three zones – a part for children, a part for adolescents and a multipurpose part with a café and a mediathèque; Architect: Schneider – Schumacher, Frankfurt; Landscape architect: Prechter, Stuttgart.

¹⁰ Architect: Florian Nagler, Munich; Landscape architect: Real Green, Munich; see also St. Maria Magdalena's Ecumenical Church in Freiburg (2002–2004) – Gyurkovich J., *Sacral Architecture – Contemporary Tendences in Western Church*, [in:] *Space and Form '12*, Szczecin 2009, p. 171–184.

INTERNET SOURCES:

<http://www.messestadt-riem.info/index.html>

<http://www.riem-arcaden.de>

<http://www.muenchen.de/rathaus/Stadtverwaltung/Referat-fur-Stadtplanung-und-Bauordnung/Projekte/Messestadt-Riem/Evaluierung-Messestadt-Riem-.html> (www.mr_ergebnisband)

<http://www.plan4-21.com>

<http://www.agenda21.waw.pl>

il. 2. Monachium, Messestadt Riem – Platz der Menschenrechte – ekumeniczny zespół obiektów sakralnych Pfarrkirche St. Florian / Munich, Messestadt Riem – Platz der Menschenrechte – ecumenical complex of sacral objects Pfarrkirche St. Florian

il. 3. Monachium, Messestadt Riem – główna publiczna przestrzeń „zielona” wewnątrz zespołu mieszkaniowego, jeden z sześciu „zielonych korytarzy” na osi Platz der Menschenrechte / Munich, Messestadt Riem – main “green” public space within a residential complex, one of six “green corridors” on the axis of Platz der Menschenrechte

il. 4. Monachium, Messestadt Riem – kolejny „zielony korytarz” w zabudowie mieszkaniowej z „taśmą gry” dla dzieci / Munich, Messestadt Riem – another “green corridor” in the housing zone with the „game belt” meant for children

il. 5. Monachium, Messestadt Riem – uliczka w zabudowie mieszkaniowej / Munich, Messestadt Riem – alley in the housing zone

il. 6. Monachium, Messestadt Riem – przykład relacji mieszkanie-natura / Munich, Messestadt Riem – example of the residence-nature relation

